

емоцій та проблем, особливо тих, які не допускаються до усвідомлення.

6. Найбільш популярною теорією глибинної мотивації фінансової поведінки особистості є теорія, викладена Х. Голдберг та Р. Льюїс. Вчені виділяють чотири мотиви фінансової поведінки: відчуття безпеки, прагнення влади, прагнення любові, прагнення свободи.

Список використаних джерел

1. Пыхтин В.Я. О двух сторонах денег // Экономические науки. – 2009. – № 15. – С. 36 – 43.
2. Ортега-и-Гасет Х. Бунт масс. – К., 1994. – 164 с.
3. Инглегарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе. – М., 1999. – 298 с.
4. Фенько А.Б. Люди и деньги: очерки психологии потребления. – М.: Класс, 1995. – 416 с.
5. Фрейд З. Характер и анальная эротика. – Минск: Попурри, 1997. – 513 с.
6. Lunt P., Livingstone S.M. Mass consumption and personal identity. Everyday economic experience. – Buckingham: O. U. P., 1992. – 365 p.
7. Lindqvist A. A note on determinants of household saving behaviour. – Journal of Economic Psychology, 1981. – №1. – p. 39-57.
8. Дейнека О. С. Экономическая психология: Учебное Пособие. – СПб: Изд-во С-Петербур. ун-та, 2000. – 160 с.
9. Goldberg H., Lewis R. Money madness: the psychology of saving, spending, loving and hunting money. – London: Springwood, 1978. – 213 p.
10. Forman N. Mind over money. – Toronto: Doubleday, 1987. – 314 p.
11. Matthews A. I think about money so much, why can't I figure it out. – New York: Summit Books, 1991. – 153 p.

The article deals with the main theoretical studies of financial behavior of a person. Different people's money behavior strategies are overviewed. Main aspects of profound motivation of financial behavior are analyzed. There are fore motive for such behavior: feeling of safety, ambition for power, ambition for love and ambition for freedom.

Keywords: financial behavior, money, hedonistic focus, money making, debts, hierarchy of money making strategies, strategies of expenditure, profound motivation of financial behavior, types of financial behavior, money attitudes.

Отримано: 19.02.2010

МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

У статті проаналізовано мотиваційні та особистісні чинники соціальної активності молоді. Описано відмінності в рівні соціальної активності молоді, що є залученою в громадську діяльність. Наведено адаптацію модифікованої шкали соціальної активності М. Левицької.

Ключові слова: соціальна активність, громадська діяльність, мотиваційна сфера особистості.

В статье проанализировано мотивационные и личностные особенности социальной активности молодежи. Описано различия в уровне социальной активности молодежи, занимающейся общественной деятельностью. Приведено адаптацию модифицированной шкалы социальной активности М. Левицкой.

Ключевые слова: социальная активность, общественная деятельность, мотивационная сфера личности.

Постановка проблеми. Питання соціальної активності людини останніми десятиріччями увійшло в предмет психологічних досліджень. Очевидно, такий інтерес зумовлений розумінням того, що від активності кожної людини залежить розвиток всього суспільства, особливо, коли мова йде про демократичні суспільства або ті, що перебувають на шляху до формування демократичних засад свого функціонування.

Зокрема, вивченню умов формування соціальної активності присвячено праці Р. Патнема, запропоновано моделі та структуру соціальної активності в працях М. Левицької та С. Грабовської, роль соціальної активності в процесі соціалізації окреслив М. Рожков. Більшість досліджень стосується питання, хто є більш активним: чоловіки чи жінки, старші чи молодші, жителі розвинутих країн чи менш розвинутих, традиційних суспільств чи менш традиційних, колективістичних чи індивідуалістичних тощо. Однак, мало ваги надавалось питанню, чому одні люди є більш активними за інших, а інші більш пасивними щодо тих подій, які відбуваються в суспільстві та своєї участі в них. Що спонукає людей до активної взаємодії із соціальним середовищем та які потреби при цьому реалізуються? Чи існують певні особистісні предиспозиції того, чи характеризуватиметься людина як соціально активна, чи навпаки?

Аналізуючи соціальну активність, М. Левицька на основі власних досліджень та даних щорічних соціологічних опитувань

щодо громадської активності в Польщі висуває гіпотезу про існування так званого “загального синдрому активності”. Загальний синдром активності – поняття, що описує активність особистості, незалежно від сфери її діяльності, тобто М. Левицька передбачає, що соціально активні люди також є активними і в інших сферах (економічній, професійній, навчальній) людської діяльності [5]. Підтверджують цю гіпотезу дані, про те, що найбільш соціально активними в Польщі є підприємці, менеджери та студенти. Керуючись таким підходом, ми вирішили дослідити, чи молодь, яка бере участь в громадській діяльності, є також активною і в інших сферах соціального життя, тобто, чи загальний рівень їхньої соціальної активності є вищим, ніж у громадсько пасивних молодих людей, а також, чи вищим є рівень активності як основної енергетичної характеристики поведінки людини у соціально активних людей, порівняно із соціально неактивними.

Отже, **метою статті** є опис апробації методу дослідження соціальної активності й аналіз мотиваційних чинників соціальної активності людини, здійснений на основі емпіричного дослідження.

Методичні основи дослідження.

В дослідженні взяли участь 247 молодих людей, віком 16 – 30 років. З них 123 особи залучені до діяльності громадських організацій (як волонтери, члени або керівники) та 124 особи – в громадській діяльності участі не беруть. Серед громадських організацій найбільш чисельно представлені у групі досліджуваних благодійні (46 осіб), студентські організації (студентські братства університетів, AISEC – 39 осіб), професійні (32 особи), політичні (18 осіб), національно-патріотичного виховання молоді (ПЛАСТ – 14 осіб), спортивні (10 осіб), християнські (9 осіб). Зважаючи на те, що деякі респонденти належать до двох і більше організацій, сума чисел, зазначена в дужках, є більшою, ніж кількість досліджуваних.

Для дослідження ми обрали шкалу соціальної активності особистості М. Левицької, оскільки вона передбачає не лише визначення загального рівня соціальної активності, але і двох її видів: спонтанної та організаційної.

- Спонтанна активність – є результатом відповіді людини на певні ситуації; відповідно виявляється ситуативно, є непланованою та, зазвичай, короткотривалою;
- Організаційна активність – виявляється в участі особистості в діяльності певних організованих структур, таких як громадські організації, товариства, асоціації, комітети, спілки тощо; а отже, є цілеспрямованою та більш тривалою.

Шкала соціальної активності М. Левицької містить 7 пунктів, що відносяться до спонтанної активності (підписання петицій,

організація демонстрації чи акції протесту, участь в акції протесту, діяльність на користь місця проживання, діяльність на користь місця праці, волонтерська праця, інші форми спонтанної соціальної діяльності) та 8 – до організаційної (приналежність до політичних партій, до професійних асоціацій, праця в структурах самоврядування, в будинкових комітетах, в батьківських комітетах, участь у товариствах за інтересами, в парафіяльних чи прицерковних організаціях та в інших організаціях). До цього переліку ми додали ще п’ять видів активності: 3 – до спонтанної (участь у голосуваннях під час політичних виборів, висування своєї кандидатури на посади в місцевих та державних органах влади та діяльність на користь свого міста, селища, села) та 2 – до організаційної (приналежність до громадських організацій та приналежність до виборчих комітетів, комісій), зробивши підшкали рівномірними за кількістю питань. Досліджуваному пропонується вибрати з переліку видів соціальної активності ті види, в яких він коли-небудь брав участь (кожен вибір оцінюється в 1 бал). Отже, загальний рівень соціальної активності, який є сумою двох попередніх, коливається від 0 (повна пасивність) до 20 (максимальна активність).

Для перевірки надійності методики з урахуванням внесених доповнень ми використали коефіцієнт Кронбаха.

Таблиця 1

Показники надійності шкал методики соціальної активності за коефіцієнтом Кронбаха

Шкали	α Кронбаха
Загальна соціальна активність	0,57
Спонтанна соціальна активність	0,77
Організаційна соціальна активність	0,9

Узгодженість шкал методики становить 0,86, що є досить високим показником, а отже, дозволяє використовувати методику з метою визначення рівня соціальної активності особистості.

Для вивчення інших мотиваційних та особистісних характеристик досліджуваних було використано методику діагностики мотиваційної структури особистості В. Мільман, методику діагностики ступеня задоволення основних потреб В.В. Скворцова, опитувальник “МАС” М. Кубишкіної, методика вивчення цінностей особистості Ш. Шварца, методика діагностики рівня суб’єктивного контролю Дж. Ротера, методика діагностики домінуючого стану Л.В. Кулікова, опитувальник діагностики п’яти факторів особистості Дж. Ховарда, П. Медіни та Ж. Ховард (адаптація Л.Ф. Бурлачука, Д. К. Корольова), методика діагностики доміну-

ючого мотиваційного стилю М. Аптера, методика діагностики соціально-психологічних установок особистості в мотиваційній сфері О.Ф. Потьомкіної.

Результати дослідження можуть бути представлені нами кількома блоками залежно від поставлених завдань.

Відмінності в рівні соціальної активності громадсько активної та неактивної молоді

З метою визначення відмінностей між групами досліджуваних, ми виділили рівні соціальної активності, застосувавши дані описової статистики. Враховуючи середнє значення та середньоквадратичне відхилення, а також мінімальні та максимальні бали (відповідно 0 та 14), рівнями соціальної активності для нашої групи досліджуваних є:

- низький: від 0 до 2 включно;
- середній: від 3 до 7 включно;
- високий: від 8 до 14 включно.

Застосувавши кластерний аналіз, ми поділили загальну групу на три кластери за рівнем соціальної активності (Рис. 2.1.)

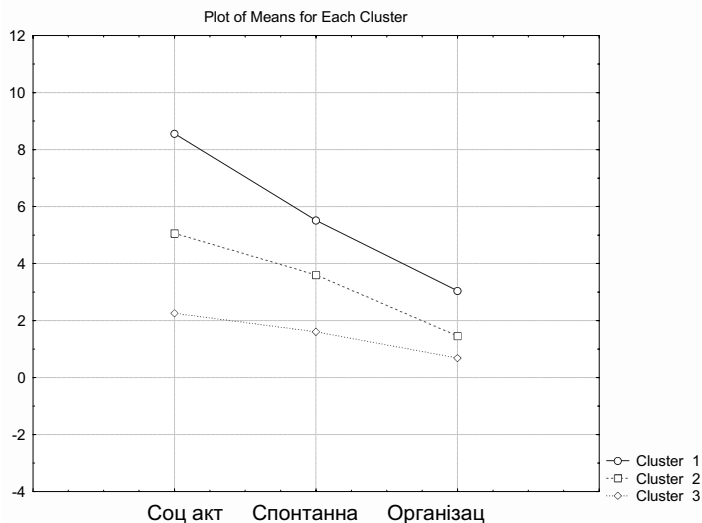

Рис. 2.1. Поділ групи на кластери за шкалами соціальної активності

Як видно з рисунка, до першого кластера увійшли досліджувані, які характеризуються високим рівнем соціальної активності (загальної), спонтанної соціальної активності та організаційної соціальної активності; до другого – відповідно, досліджувані, які мають середні показники за цими ознаками, а до третього –

досліджувані, що характеризуються низьким рівнем прояву цих ознак.

Застосувавши дискримінантний аналіз даних та процедуру кростабуляції, ми дослідили розподіл досліджуваних по кластерах відповідно до їхньої залученості чи незалученості в громадську діяльність.

Таблиця 2

Розподіл досліджуваних обох груп по кластерах

	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Разом
Група «Громадські діячі»	52	53	18	123
Група «Громадсько пасивна молодь»	20	47	57	124
Разом у кластері	72	100	75	247

Ми виявили, що, по-перше, 85,4 % досліджуваних з групи громадських діячів належать до першого та другого кластерів, а отже, характеризуються високим та середнім рівнем соціальної активності; по-друге, 83,9 % досліджуваних з групи громадсько неактивної молоді належать до другого та третього кластерів, що свідчить про переважання у групі досліджуваних із середнім та низьким рівнями соціальної активності.

Застосувавши t – критерій Ст’юдента, ми змогли статистично підтвердити відмінності між досліджуваними двох груп в рівні соціальної активності (Рис. 1).

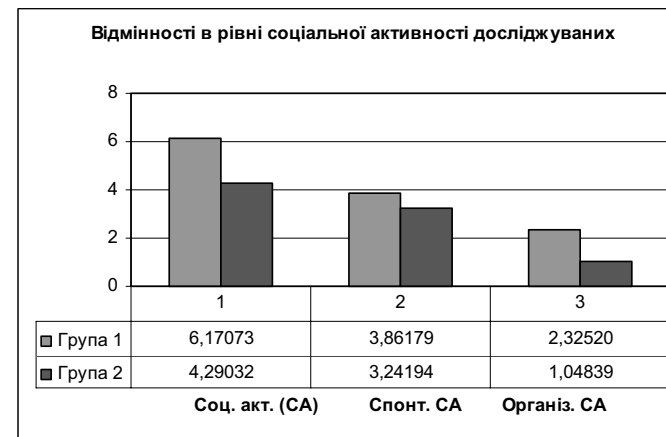

Рис. 2.2. Відмінності в рівні соціальної активності громадсько активної молоді (Група 1) та громадсько пасивної молоді (Група 2)

Як видно з рисунка, в групі громадських діячів вищі показники за всіма шкалами соціальної активності (загальної, спонтанної та організаційної), ніж у групі громадсько неактивної молоді. При цьому найбільш подібні досліджувані обох груп у проявах спонтанної соціальної активності (участь в демонстраціях, акціях протесту, толоках, спонтанних масових акціях тощо), що, мабуть, можна пояснити віковими особливостями: легкістю у прийнятті рішень, готовністю до непланованих дій, ініціативністю, спонтанністю тощо.

Натомість, найбільша відмінність між досліджуваними обох груп виражена в рівні організаційної соціальної активності. Підтверджують цю відмінність і результати дискримінантного аналізу, за яким організаційна соціальна активність є ознакою, за якою досліджувані поділені на групи з точністю 73, 28 %. Значний відсоток неточності можна пояснити тим, що групи розділені лише за одним виявом організаційної соціальної активності – участі в громадських організаціях, а неучасть в громадських організаціях не виключає можливості участі в інших формах організаційної соціальної активності, наприклад, професійних асоціаціях, релігійних організаціях, організаціях за інтересами тощо. Однак, незважаючи на це, рівень організаційної соціальної активності громадсько активних досліджуваних більш, ніж вдвічі вищий, ніж у громадсько неактивних досліджуваних. Це свідчить про те, що громадсько активні досліджувані, окрім членства в громадських організаціях, залучаються також і до діяльності інших організацій.

Отже, застосовані статистичні процедури, підтверджують, що в досліджуваних групі громадських діячів рівень соціальної активності є вищим, а тому, описуючи мотиваційні та особистісні особливості соціально активних людей, ми будемо розуміти під ними осіб, активно залучених в діяльність громадських організацій.

Чинники соціальної активності молоді

З метою виявлення взаємозв'язків соціальної активності з особливостями мотиваційної сфери та особистісними характеристиками досліджуваних ми здійснили кореляційний аналіз даних (лінійна кореляція за Пірсоном). Одержані в ході аналізу взаємозв'язки ми поділили на декілька груп:

· Блок активності (Рис.2).

Як бачимо з Рис.2, рівень соціальної активності значною мірою залежить від загального рівня активності людини, що відображає не лише її енергійність, ініціативність, стійкість, але й прагнення віддати всі свої сили певній діяльності. Отже, якщо активність є домінуючим психічним станом людини, вона більш охоче залучатиметься також і до різноманітних соціальних ініціатив. Цікавим

є також зв'язок соціальної активності з творчою активністю: чим більш орієнтованою є людина на досягнення творчих результатів діяльності, тим вищим є рівень її соціальної активності. Дослідники часто відносять творчість до необхідних умов соціальної активності людини. Так, П. Плотніков визначає соціальну активність як якість людини, що містить у собі творчий початок, здатний змінювати умови життя людей [3, с. 177]. А. Мурзіна та О. Роменкова зазначають, що гармонійна соціально активна особистість має бути також і творчою, тобто здатною реалізовувати свої здібності, інтуїтивною, життєтворчою [2, с. 172]. Оскільки творча активність є неможливою без соціальної взаємодії, то, очевидно, творчо орієнтована молодь шукає способи вираження та реалізації свого потенціалу саме в соціальній діяльності.

* $p \leq 0,01$

Рис. 2. Залежність соціальної активності від рівня загальної активності людини

· Блок соціального домінування (Рис. 3)

* $p \leq 0,01$, ** $p \leq 0,05$

Рис. 3. Взаємозв'язок соціальної активності із чинниками соціального домінування

Як бачимо, соціальна активність людини взаємопов'язана з чинниками, які характеризують прагнення людини домінувати над іншими (і заради себе, і заради інших), мати владу та бути кращим за інших. Такі ознаки притаманні людям, які мають лідерський потенціал, і хоча ми не вивчали цієї ознаки в нашому дослідженні, можна припустити, що соціальна активність є умовою або чинником соціального лідерства. Звичайно, що люди які є активними, рішучими, зацікавленими у життєдіяльності соціуму мають природні задатки до домінування, а люди, які є більш пасивними, швидше намагаються уникати відповідальності та підпорядковуватись іншим. Бути соціально активним означає мати достатньо сили, аби втілювати свої ініціативи та змінювати життя суспільства на краще, тому, очевидно, соціально активні люди характеризуються прагненням влади, адже саме влада є засобом реалізації змін. При цьому, чим більше влади людина має, тим легше їй запроваджувати зміни чи реалізовувати власні ідеї, проекти.

Прямий кореляційний зв'язок між рівнем соціальної активності та суперництва, на нашу думку, можна пояснити тим, що суперництво є мотивом розвитку, воно змушує нас постійно покращувати свої результати та вдосконалюватись, бути кращим. Суперництво є можливим лише в соціумі, тому, очевидно, мотивує людину до проявів власної активності.

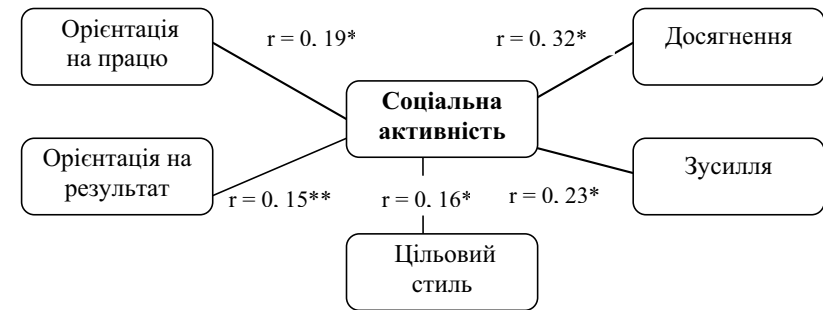
Цікавим є також прямий кореляційний зв'язок із прагненням соціального престижу. Очевидно, для молодих людей престижно бути активним, мати широкі соціальні контакти тощо. Дослідження А. Мурзіної та О. Роменкової виявили, що у сучасного студентства наявний позитивний образ соціально активної людини, наділений такими рисами, як сміливість, оптимізм, цілеспрямованість, впливовість, популярність, комунікабельність тощо [2]. Більшість опитаних студентів зазначили, що соціально активні люди потрібні суспільству. Тому, ймовірно, можна сказати, що соціальне життя приваблює молодих людей, а бути соціально активним престижно та модно серед молоді.

· Блок спрямованості в діяльності (Рис. 4)

До цього блоку ми віднесли чинники, які характеризують ставлення людини до праці, орієнтацію в діяльності на процес чи результат, а також мотивацію досягнення в діяльності людини.

Перш за все, з одержаних результатів можна зробити висновок, що соціальна активність молоді є цілеспрямованою, тобто молоді люди більшою мірою орієнтуються на досягнення певних цілей, аніж на отримання задоволення в процесі соціальної активності. Про це свідчать взаємозв'язки соціальної активності з орієнтацією на

результат і цільовим мотиваційним стилем. Отже, молодь серйозно ставиться до соціального життя.

* $p \leq 0,01$, ** $p \leq 0,05$

Рис. 4. Взаємозв'язок соціальної активності з мотиваційними чинниками

Соціально активна молодь характеризується високим рівнем мотивації досягнення успіху. Очевидно, високий рівень мотивації досягнення спонукає молодих людей до активного пошуку тих сфер, в яких вони можуть реалізувати власні цілі, наслідком чого, зокрема, є і залучення в соціальну сферу. На думку дослідників мотивації досягнення, високий рівень мотиву досягнення збільшує не лише можливість людини досягати успіху в певній діяльності (Д. Мак-Клеланд, Дж. Аткинсон, Х. Хекхаузен), а й має позитивні наслідки для розвитку особистості: підвищення самооцінки, розвиток почуття відповідальності, самостійності (Д. Мак-Клеланд) [4].

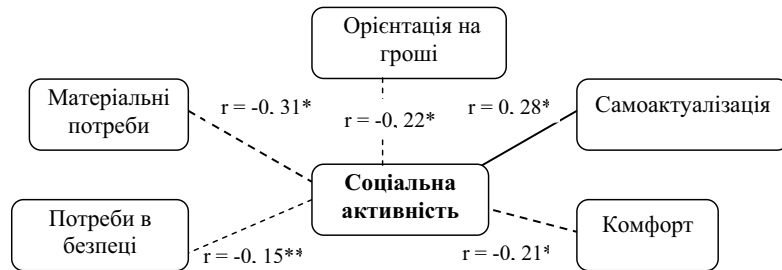
Досягнення успіху неможливе без докладання зусиль до цього, про що свідчить дуже тісний кореляційний зв'язок між мотивацією досягнення та зусиллями ($r = 0,51$, $p \leq 0,01$). Зрештою, докладання зусиль і праця є необхідними складовими будь-якої активності людини, зокрема, і соціальної, а також досягнення бажаних результатів, тому, що вищим є рівень соціальної активності, то вищим є рівень орієнтації на працю та зусиль.

· Блок потреб (Рис. 5)

Як бачимо, в мотиваційній сфері соціально активних людей домінують потреби росту за А. Маслоу, зокрема, рушійною потребою є самоактуалізація [4]. Саме потреба самореалізації більшістю дослідників соціальної активності визнається найбільш важливою в структурі мотиваційної сфери. Люди, які є орієнтованими на власний розвиток, прагнуть реалізувати себе також і в суспільному житті.

З іншого боку, для соціально активної молоді неважливими є матеріальні потреби, позитивним є також і те, що молодь реалізовує

себе в соціальній діяльності не заради грошей, про що свідчить низький рівень цього показника. Попри численні дослідження, що свідчать про важливість для сучасної молоді саме матеріальних цінностей, можемо сказати, що саме ці цінності не цікавлять соціально активну молодь. Однак, на жаль, рівень соціальної активності молоді в цілому є досить низьким. Очевидно, це можна пояснити тим, що в перехідних суспільствах з недостатньо розвинутою економікою та досить низьким рівнем державного захисту все-таки провідним завданням для кожної людини залишається матеріальне забезпечення власного життя.

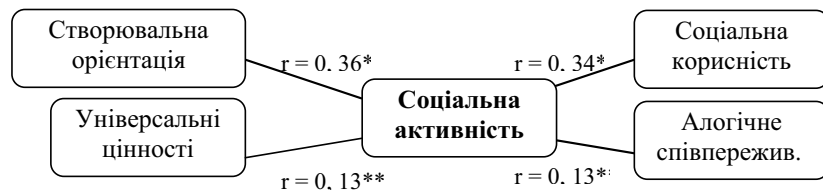

* $p \leq 0,01$, ** $p \leq 0,05$

Рис. 5. Взаємозв'язок соціальної активності з потребами

Також низькою є потреба безпеки та комфорту для соціально активної молоді, що, очевидно, свідчить про здатність ризикувати та зносити дискомфорт заради добробуту інших, оскільки, за визначенням багатьох теоретиків, провідною метою соціальної активності є саме благо інших людей чи соціальних груп.

· Блок соціальної спрямованості та цінностей (Рис. 6)

* $p \leq 0,01$, ** $p \leq 0,05$

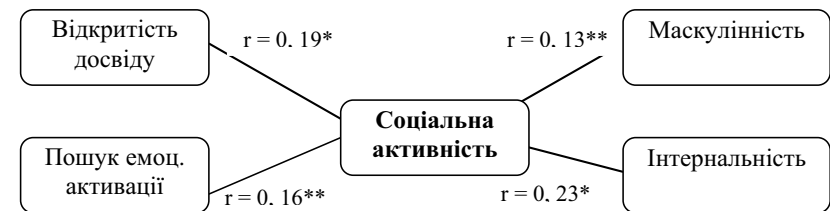
Рис. 6. Соціальні мотиви соціальної активності людини

Соціальна активність особи тісно корелює із орієнтацією на соціальну корисність та створювальною мотивацією. Отже, молодь прагне бути корисною суспільству, служити йому своєю діяльністю та створювати нові продукти, а не лише споживати існуючі. Ці зв'язки, очевидно, відображають сутність соціальної активності та

розуміння своєї ролі в суспільстві як активного творця його реальності.

Ми виявили лише один взаємозв'язок соціальної активності із системою цінностей людини, а саме з універсальними цінностями. Ці цінності по своїй суті відображують гуманне ставлення людини до навколишнього середовища, природи, інших людей. Тому, наявність таких цінностей супроводжується високим рівнем соціальної активності, адже для того, щоб бути здатним захищати інших людей та природу, треба бути в першу чергу активним. Взаємопов'язаними є також універсальні цінності та рівень алогічного співпереживання ($r = 0,35$, $p \leq 0,01$), що свідчить про здатність соціально активних людей турбуватися про добро інших, співпереживати їм, здатність прийти на допомогу тощо. Отже, можемо сказати, що соціально активні люди є позитивно налаштованими щодо інших людей, мабуть, саме така відкритість та жертвовність щодо інших людей і є причиною соціальної активності як такої.

· Блок характерологічних особливостей (Рис. 7)

* $p \leq 0,01$, ** $p \leq 0,05$

Рис. 7. Взаємозв'язки соціальної активності з особистісними особливостями досліджуваних

Домінування інтернальності в соціально активній молоді свідчить про високий рівень самоконтролю та здатність відповідати за свої рішення чи вчинки. Здатність взяти на себе відповідальність за своє життя є, мабуть, першим кроком до підвищення власної активності, адже ці люди не чекають доки хтось щось для них зробить, чи, можливо, коли усміхнеться доля, а все здобувають власними зусиллями та активністю. Ця активність, очевидно, проявляється і в сфері соціальної взаємодії.

Конформний стиль за М. Аптером виражається в поведінці, підпорядкованій почуттю обов'язку, правилам і нормам, а також характеризується високою здатністю адаптуватися до нового [1]. Останнє, мабуть, зумовлює відкритість досвіду як провідну особистісну рису соціально активних людей. Ця риса виявляється в чутливості до нових ідей та здатності їх реалізовувати, гнучкості мислення та

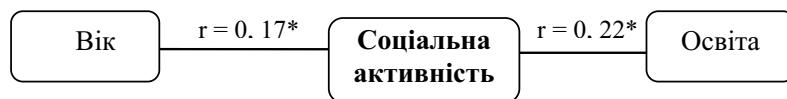
поведінки, оригінальності та здатності впроваджувати зміни. Однак, як бачимо, здатність до творення нового не виходить поза межі суспільних норм, а, навпаки, спрямована на покращення суспільного життя.

Відкритість досвіду тісно корелює з пошуком емоційної активації ($r = 0,44$, $p \leq 0,01$), що проявляється в постійному пошуці нових вражень, видів діяльності, відчуттів. Можливо, саме завдяки оцій здатності пошуку нового та схильності до ризику, молоді люди і залучаються до соціальної діяльності, зокрема громадської, адже вона значною мірою урізноманітнює звичний плин життя.

Домінування поведінкової активності за маскуліним типом в соціально активних людей свідчить, з одного боку, про традиційність українського суспільства, оскільки в традиційних суспільствах більш активними є особи з чоловічими моделями поведінки. Однак, з другого – маскуліність молодих дівчат (у нашій групі досліджуваних дівчат більше, ніж хлопців) свідчить також і про зміну гендерних ролей в суспільстві та збільшення соціальної активності жінок, що багатьма дослідниками визнається позитивною тенденцією в розвитку громадянського суспільства в Україні.

Отже, можемо сказати, що джерелами соціальної активності є почуття соціальної відповідальності та відкритість до суспільного життя і його проявів.

· Блок демографічних чинників

* $p \leq 0,01$

Рис. 8. Взаємозв'язки соціальної активності з демографічними чинниками

Аналізуючи одержані кореляційні зв'язки, бачимо, що соціальна активність збільшується з віком: що старшими є досліджувані, то більш активними в соціальному житті. Мабуть, це пов'язано зі зміною способу життя, зокрема, переходом до самостійності, професійної діяльності, а також формуванням соціальної зрілості особи. Звичайно ж, вік пов'язаний також із рівнем освіти, бо, здебільшого, молодь віком 22-23-х років вже має вищу освіту. Здобуття освіти є важливим етапом становлення ідентичності молодої особистості, що є важливим чинником особистісної зрілості. А зріла молодь, очевидно, по-іншому сприймає свою роль у суспільстві та здатна бути активним суб'єктом його розвитку. Тому, й рівень соціальної активності у них є вищим.

Висновки. Проаналізувавши результати емпіричного дослідження, можемо підсумувати, що:

1) рівень соціальної активності молоді, яка займається громадською діяльністю є значно вищим, ніж у громадсько незалученої молоді. Оскільки громадська діяльність є не єдиним проявом соціальної активності молодих людей, можемо сказати, що вони активно залучаються і до інших сфер соціального життя. А взаємозв'язки рівня соціальної активності з іншими характеристиками, що відображають здатність ефективно та творчо взаємодіяти із своїм оточенням (загальна та творча активність), можуть до певної міри підтверджувати гіпотезу М. Левицької про існування "загального синдрому активності" – активна людина є активною у всьому.

2) В мотиваційно-потребовій сфері соціально активних людей переважають прагнення саморозвитку, реалізації себе у суспільно корисній діяльності, досягненні успіху та соціального престижу, пошуку нового, орієнтації на створення. Натомість, соціально пасивні люди характеризуються домінуванням матеріальних потреб, орієнтації на гроші, потреб у безпеці та комфорті й орієнтації на споживання. У взаємодії з іншими, водночас співвіснують дві тенденції – до домінування (влада, суперництво) та до підпорядкування (конформність, співпереживання, спрямоване на інших). Однак, навіть домінування, що поєднується із спрямованістю на інших та соціальною корисністю є позитивним, бо становить підґрунтя для соціального лідерства.

В цілому, можемо охарактеризувати соціально активних людей як соціально відповідальних, відкритих до нового досвіду та зрілих особистостей.

Список використаних джерел

1. Аптер М. За пределами черт личности: реверсивная теория мотивации. – Луцк, 2004. – 112 с.
2. Мурзіна А., Роменкова О. Теоретичні та практичні аспекти формування соціальної активності особистості // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер.: Педагогічні науки. – 2009. – №7 (170). – С. 169-173.
3. Плотніков П. Соціальна активність як творча само-реалізація молоді в процесі її соціалізації (на прикладі промислового регіону) // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 11. – С. 176-178.

4. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. – СПб.: Питер, 2003. – 859 с.
5. Lewicka M. Ways to make people active: The role of place attachment, cultural capital, and neighbourhood ties // Journal of environmental psychology. – №25. – 2005. – pp. 381-395.

Motivational and personal peculiarities of youth social activity are analyzed in the article. The differences in the level of social activeness are described in the group of youth, which is involved into NGO. The adaptation of modified scale of social activity of M. Lewicka is presented.

Keywords: social activity, public activity, personal motivational sphere.

Отримано: 4.02.2010

УДК 159.922.7

А.В.Шамне

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД ДОРОСЛІШАННЯ

У статті проаналізовано теоретичні основи дослідження психосоціального розвитку в онтогенезі. Обґрунтовується системний погляд на період 11-21 року як перехідний від дитинства до дорослості.

Ключові слова: психосоціальний розвиток, дитинство, дорослість, онтогенез, методологія, реорганізація, структури розвитку.

В статье проанализированы теоретические основы исследования психосоциального развития в онтогенезе. Обосновывается системный взгляд на период от 11- до 21 года как переходный от детства к взрослости.

Ключевые слова: психосоциальное развитие, детство, взрослость, онтогенез, методология, реорганизация, структуры развития.

Існування чіткого замовлення на формування особистісно-зрілого та соціально-адаптованого члена суспільства, на жаль, випереджує все ще невисоку ефективність впливу практичної психології на соціальну практику виховання підростаючого покоління. Одна з причин цього схована в обмеженості методологічного потенціалу усталених теоретичних схем і концепцій, які застосовуються у віковій та педагогічній психології для пояснення

та проектування психосоціального розвитку у різні вікові періоди. **Актуальність** дослідження психосоціального розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах зумовлена, з однієї сторони, об'єктивною необхідністю розв'язання широкого кола психолого-педагогічних прикладних задач, які стоять перед українським суспільством, з другої – об'єктивними тенденціями розвитку психологічної науки, зокрема, потребою у створенні полідисциплінарних, системних теорій, які дозволяють розглядати індивіда і суспільство як взаємодіючих в межах єдиної системи суб'єктів.

Предметом дослідження є психосоціальний розвиток у період переходу від дитинства до дорослості, зокрема, структурно-змістові та процесуальні особливості, закономірності та механізми психосоціального розвитку в період 11-21 рр. Теоретична **гіпотеза** полягає у цілісному погляді на онтогенетично-своєрідний період 11-21 рр., специфічну природу та зміст якого становить якісна реорганізація структури психосоціального розвитку, зокрема, зміна форми його організації як взаємозв'язку закономірностей, факторів і механізмів, що зумовлює складність, кризовість, гетерохронність, варіативність становлення психосоціальної зрілості у цей перехідний період.

Метою даної статті є здійснення системно-методологічного аналізу психосоціального розвитку в онтогенезі. Психосоціальний розвиток розглядається у нашому дослідженні як поняття інтегративного характеру з високим ступенем абстрагування, у змісті якого відображується кумуляція складних процесів, які реалізують соціальний і психічний розвиток людини. Розуміння соціальної сутності людини, включеності індивіда в історично змінювану систему суспільних відносин органічно входить у трактовку категорій “психосоціальне відношення”, “психосоціальна ідентичність”, “психосоціальний розвиток”, утворюючи їх методологічні засади, визначаючи загальні підходи до побудови програм наукового дослідження в області соціальної психології, психології особистості та психології розвитку.

Принципово важливим, виходячи з вищесказаного, є розв'язання питання про сутність психосоціального розвитку та змістовне визначення його ознак, характеристик і критеріїв у перехідні періоди розвитку. У пізнанні характеру психосоціального розвитку та процесу соціалізації підліткової та юнацької віки займає особливе місце. Їх цілісному аналізу в цьому аспекті відводиться недостатнє місце в психолого-педагогічних дослідженнях. Саме тому ми сконцентрували свою увагу на цих періодах вікового розвитку, орієнтуючись, з однієї сторони, на їх особливе місцезнаходження в онтогенезі (вони завершують період дитинства та забезпечують